

Emirhan Özçelik

*Bahçeşehir Üniversitesi – Osmanlı ve Türk Tarihi Uygulama ve Araştırma Genel Koordinatörlüğü

Giriş

On yedinci yüzyıl Avrupa tarihi devletlerin içeride ve dışarıda siyasi, ekonomik veya sosyal düzlemde yaşanan birçok sürecin kriz yahut değişim başlıkları altında tartışıldığı bir tarih yazımı içerir. Osmanlı tarihinde de bu yüzyıl gerileme paradigması ile birlikte anlaşılmaya çalışılan bir akademik tartışma alanını oluşturur. Bu tartışmalar özellikle bazı gelişmelere odaklanırlar. Bunlardan biri de devlet-savaş-askeri yönetim bağlamında değerlendirilen ve birçok alt başlığıyla önemli bir literatür oluşturan askeri devrim ve merkezîyetçilik meselesidir. Askeri teknoloji, savaş finansmanı, merkezi ordular gibi başat konulara ihtiva eden bu çalışmalar, 17. yüzyılın savaşlarının değişen doğası ve uzun yıllara yayılan mücadeleleri odak noktası kılarlar. İşte bu yazıda Fransa'nın 17. yüzyılda devletin ordu oluşturmak ve masraflarını sağlamak için aristokrasi ve taşradaki soylu sınıflarla kurduğu ilişkilerin mahiyetine bakarken, Osmanlı devleti içinde de büyüyen paşa kapılarını ve savaşlardaki etkinlikleri ile merkez siyasetle yaşadıkları ilişkileri değerlendireceğiz.

Fransa

Ortaçağ'dan itibaren Fransız soyluları için savaşa katılmak toplumsal statü ve siyasi güç kazanmak ve sürdürmek için elzemdi. Savaşlarla kanıtlanan cesaret ve onur, şövalyelik ruhunun korunmasında belirleyici olduğundan, aristokrasi; savaşın kendileri için vazgeçilmez olduğuna inanıyorlardı. 15. yüzyılın sonlarına doğru savaş sahalarına silahlı hafif süvari birliklerinin dahil olmasıyla soyluların taktiksel ve fiziksel üstünlükleri sarsılmaya başladı. Üstelik savaşlarda kişisel yetkinlik ve beceriden ziyade askeri birliklerin disiplin ve talimleri belirleyici olmaya başlamıştı.(1) Askerlik mesleğinin giderek profesyonelleşmesi soyluların değişen koşullara uyum sağlamasını gerektirmiştir. Potter'ın çalışmasında da gösterdiği gibi soylular askeri bilgi ve mantalitede meydana gelen değişim ve gelişimleri takip ederek en azından on altıncı yüzyıl boyunca askeri profesyonelleşme ile şövalyelik anlayışı birlikte sürdürebildiler.(2)

On yedinci yüzyılda askeri teknolojinin artan etkisi ile savaşların sistematikleşen yapısında da soyluların benzer refleksi gösterip bu alanda geri kalmamaya çabaladıklarını görmekteyiz.(3) Fransız soylularının askeriyede değişen şartlara ayak uydurmadaki gayretleri bu alanın onlara politik güç ve statü sağlanmasında belirleyici olmasıyla ilgilidir. Soyluların devletlerinin aktif bir savaş içinde olmadıkları zamanlarda Macaristan'dan Hollanda'ya kadar kendilerine savaş sahaları aramaları önemlidir.(4) Üstelik, 1610'da çıkarılan bir hükümde komutanlık düzeyinde yirmi yıllık hizmet vermenin soyluluk statüsüne sahip olmak için gerekli olduğunun bildirilmesi ile de askeri hizmet ile soyluluk arasındaki ilişki kurumsal hale getirmişti.(5) Yeni soylular askeri hizmetlerini sağlayarak soyluluk statüsünü koruyabiliyorlardı. Ayrıca kralın sarayında yer bulmak, ona yakın olmak ve onun siyasi kararlarında etkili olmak da askeri hizmetten geçiyordu. Bu yüzden yüksek soylulardan yerel küçük aristokrasiye mensup olanlara kadar memuriyete sahip yahut birliği olan binlerce asil ve asilzade bütün on yedinci yüzyıl boyunca Fransız ordusunun önemli bileşenlerinden birini oluşturacaktır.(6)

On yedinci yüzyılda Avrupa'da savaşların merkezi idarenin boyunu aşacak seviyede asker sayısı ve ordu finansmanı gerektirmesi, paralı askerlerin devletlerce kiralanması durumunu savaş sahalarında hiç olmadığı kadar görünür kılmıştır. Bu muharip birliklerin başında ön plana çıkan önemli askeri liderler, devletlerin askeri otoritelerini sahiplenmiş, onlar adına savaşmıştır. Bazı durumlarda devlet idaresine de göz dikmiş bu büyük sayıda askeri birlikler, Avrupa'da merkezi ordu oluşumuna da dolaylı katkılarıyla bilinmektedirler.(7) Fakat Fransızlar, çağdaşı diğer Avrupa devletlerinden olan Hollanda Cumhuriyeti, Habsburglar, Danimarkalılar ve İsveçlilerin aksine 'askeri girişimcilik' uygulamasına uzak kalmalarıyla dikkat çekmektedir. Devlet, soyluların askeri mülkiyetin herhangi bir çeşidine sahip olmasına müsaade etmemeye özen gösteriyordu. Üstelik hiçbir şekilde yabancı askeri yatırımcılara da başvurmamıştı.(8) Ancak Otuz Yıl Savaşları'na (1618-1648) katılan Fransa'da durum diğer savaşan devletler de olduğu gibi savaşın maliyetini karşılayamayacak seviyeye geldiğinde aristokrasi karşısındaki katı tutum zayıfladı. Merkezi idare bir taraftan büyük soyluların kendi inisiyatifleri ile oluşturdukları askeri birlikler üzerinde kontrol sağlamak için atamalar ile yönetimini kendi elinde tutmaya çalışmaktaydı. Ama soylu kesim bu askeri kapı oluşumlarını kendi patronajlarını oluşturmak ve korumak için elzem görüyordu. Bu yüzden devletin bu birliklere müdahalesine pek imkân tanımadılar.(9) Ayrıca devlet bizzat ordunun muayyen birliklerinden askeri mevkiiler satmaya başlayarak soylular arasında var olan rekabeti hem kendi ihtiyacı olan nakit para, hem de ordunun devamını sağlamaya yönelik kullanmıştır. Böylece soylular arasında kendi birliklerini kurmak yerine ordunun bölüklerinde rol almayı daha ekonomik görmeleri teşvik edilmişti.(10) Devletin merkezi yönetimi ile asiller arasında kaçınılmaz olan bu çıkar ilişkisini XIV. Louis'in devlet yönetimine etkisi kaçınılmaz olmuştur. Genellikle Louis'in merkezîyetçi siyasetinin perde arkasında yüksek aristokrasinin ve kıdemli askeri subayların sahneden tamamıyla silinmesinin yattığı iddia edilir. Bu sayede kral yönetimin en tepesinde bürokratik araçlara sahip bağımsız ve otoriter kalmıştır. Fakat özellikle var olan literatürü de değerlendirerek kanaatlerini dile getiren Rowlands, artık daha doğru kabul edilen aristokrasinin sindirildiği reddiyelerini(11) anlamlı bir çerçevede açıklayabilmek için ilk olarak Louis'in devletini bir hanedanlık devleti olarak kabul etmek gerektiğini iddia eder. Ona göre Louis başarılı olmak için elbette devlet görevlileri ve ordu komutanlarıyla uyumlu olmak zorundaydı. Bunun yanında kral devlet devamlılığının ve aktivitelerinin yüksek soylu sınıfın ekonomik gücüne dayandığının da pekala farkında olduğundan onları etkisizleştirmek bir yana, büyük önem verdiği merkezi ve daimi bir ordu teşkilatlanması sürecinde onların katkılarına sağlamak mecburiyetindeydi. Bu noktada Louis'in yaptığı bütün patronajın kendisinde toplandığı bir sistem ağı geliştirmek oldu.(12) Diğer yandan hanedanlığını devam ettirmek adına mülkiyet ve devletin menfaatini kendi menfaatine bağlı kılarak kendisini halkın ve aristokrasinin karşısında sorgulanmaz hale getirebilmeyi başarır. Louis böylece aristokrasi ve devlet bürokrasinin uyumunu muhafaza ederek 17. Yüzyılın sonlarında Avrupa'nın en büyük ordusunu savaş meydanlarına sürebilmiştir.(13)

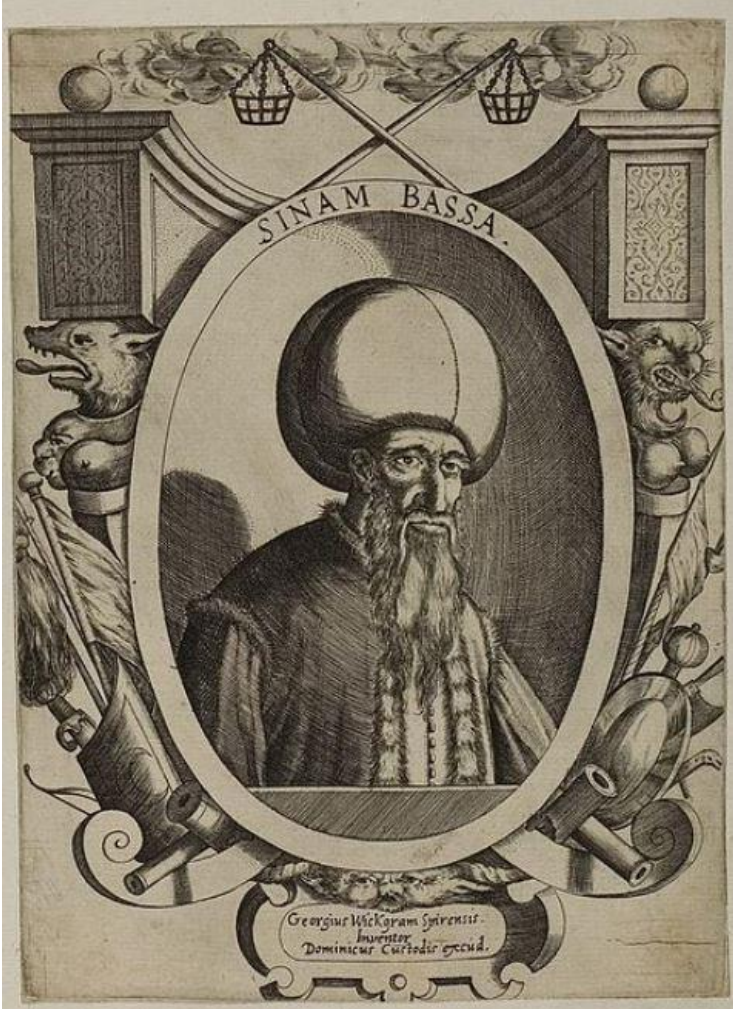
Fransa Kralı XIV. Louis, Namı Diğer Güneş Kral

Osmanlı Devleti

Klasik dönemde birkaç uç beyinin askeri seferlerini kahramanlaştıran eserleri saymazsak, genellikle *savaş edebiyatında* padişahların seferleri ve askeri başarıları üzerine hazırlanmış eserlere rastlarız. Özellikle III. Murad'ın şehname türü eserler yazdırmada istekli olduğu gözükmektedir. Fakat onunla birlikte klasik şehnâmelerde görülen sultanın aktif askeri liderlik vasfı daha çok saray merkezli anlatımın ön plana çıkmasıyla değişir.(14) Diğer yandan, 1578'den itibaren önce Safavilere sonra Habsburglara karşı başlayan mücadeleler savaş sahalarını ve zaferlerin prestijini paşalara bırakmıştı. Bunun neticesinde paşalar adına yazılan *zafernâmeler*, *gazanâmeler* veya *tarih-i seferler*, *vekayiler* paşaların siyasi arenadaki güçlerini berkitmek için önemli hale gelmişti. Askeri başarıların anlatıldığı ve yöneticiliklerinin övüldüğü bu eserler de paşalar için padişah katında meşruiyet aramanın aracı oluyordu.(15)

Osmanlılar on altıncı yüzyılın son çeyreğinden itibaren, Avrupa ve Asya'da pek alışık olmadığı biçimde kesin sonuçlu savaşlardan farklı olarak teçhizat organizasyonu, asker sayısı ve ordu idaresi açısından yükümlülükleri ağır ve yönetimi zor uzun mücadelelere girişti.(16) Savaşların maliyetinin artması ve padişahın yeni devlet düzeninde savaşın yönetiminin vezirlerin de omzuna kalması, vezirleri siyasi arenada ortaklar bulmaya, ekonomik güç kazanmaya ve kapılar oluşturmaya itecekti. Mesela, Koca Sinan Paşa'nın bir telhisinde 'Üveys Paşa'ya vezâret sadaka olundukda sa'âdetlu pâdişâha yigirmi bin altun hediye

ta'ahhid idüb on bin altunu bunda teslüm on bini dahi öteden göndermeğe mute'ahhid olduklarında bu kullarına dahi beş bin altun getürelim deyu va'de eylemişler' idi diye izahatta bulunması vezirlerin ekonomik güçlerini padişahın görev alabilmeleri için kullanmaları gerektiğini göstermektedir.(17) Başka bir telhiste ise bir devletlünün (yazarı tespit edilemeyen) 'kulları Edirne'ye geldüklerinde bu fakire hitaben emr-i şerif ibraz eyleyüp mazmununda Eflak seferine varup serdaruma mülakı olasin ve asker-i islami gazaya tergib eyliyesin ve gönüllü askerın cem eyliyesin deyü buyurulmuş. Ol ecilden bu fakir dahi binden ziyade gönüllü asker cem edüp ve cümle kitablarımı rehin vaz' edüp 1 000 flori deyn edinüp uğur-i humayuna harc ettiğini'(18) belirtmesi savaş süresince vezirlerin kendi ceplerinden harcamalar yapmaya mecbur kaldıklarına örnektir. Vezirlerin askeri operasyonların maddiyatında üstlendikleri bu sorumluluklar yanında kendi kapılarını oluşturma ve koruma çabaları da ekonomik yükümlülüklerini artırıyordu. Daha çok iktisadi ve toprak düzeninin on altıncı yüzyıldan itibaren bozulmasıyla belirginleşmeye başlayan topraksız ve geçimsiz nüfus devletli kapılarında iş bulmaya ve barınmaya başlamıştı. Beslenmesi normal şartlarda maliyetli olan ümera kapılarına uzun savaşlar bariz bir fırsat yaratmıştı zira sefere sayıca fazla ve güçlü kapısıyla katılan devletlünün mansıp alma şansı yüksekti.(19) Yemişçi Hasan Paşa'nın sultana gönderdiği bir telhiste 'Vezir Mehemed Paşa kulunuz, bu kulunuza tezkire gönderüp kendüsü dahi gelüp vezareti mukarrer buyurulmak babında inayet rica eder; babasının kulları hep üzerindedür; kendüsünün dahi hayli ademleri vardır; bin mikdarı adem besler ve gereği gibi uğur-ı humayunda gayret çeker serhadler beklemiş ve sefer seferlemiş emekdar oğlu emekdardur. Bu maküle mükemmel kapu perişan olmak münasib değil iken hala müşarunileyh kulunuzun ademleri dağılmak üzeredür'(20) yazarak duruma misal olmaktadır. Benzer şekilde kapıkulu ocaklarındaki atıl kadrolarda yüzyıl başından itibaren yaşanan artışın da bir şekilde uzun savaşların sağladığı fırsatlarla vezirlerin diğer devletlülere karşı arkasını kollayacak ve bizzat hükümdar karşısında kısmi otorite sağlayacak şekilde kendi adamları ile doldurmalarıyla alakalıdır.(21) Yine Sinan Paşa bir telhiste bu konudaki bilgisini aktarır. Ocağın sıhhati hakkında yoklamasının sonucunda küçükdefterdârlık hizmetinde olan Mahmud kulların zaman-ı kitâbetinde kimi sahih 'acemi oğlanı ve kimi ecnebiden cümle 1889 nefer kimesne yazmış ve beğlerbeğilikden ma 'zül olan Haşan Paşa dahi dokuz ay içinde 3148 nefer kimesne yazmış, cümlesi 5037 nefer olur(22) diyerek tespitlerini belirtir. Değişen iktisadi yapı, uzun savaşlar ve askeri maliyetlerin artması paşaları maddi yükümlülüklerle sokarken diğer taraftan devlette görevin iyi hizmet mukabelesince kazanıldığı bir fırsatlar ve mücadeleler zeminini de oluşturuyordu. Bütün bu gelişmelerle bağlantılı, Osmanlı ordu oluşumu ve tertibinin askeri gelişmelerden de etkilenecek dönüşüme uğradığı gözükmektedir. Bu dönemde artık ordularının genel yapısını oluşturan kapıkulu askerleri ve tımarlı sipahilerin yanına toplamda onlardan daha kalabalık olabilen bey ve paşa kapı halkları -ki ya intisap ilişkisi içerisinde hizmet sunan yahut doğrudan doğruya sözleşme akdiyle savaşmak için kiralanan askerlerden oluşmaktaydılar-(23) çağın gerekliliklerine uygun ateşli silah kullanabilen sekban ve sarıcalarıyla birliklere dahil olmaktadır. Sekban ve sarıcaların bu kapıların askeri kadrolarının büyük bir oranını teşkil ettiği bir gerçekse de ilgi çekici olan bu dönem defterlü tımar erbabının da paşaların ordularına girdiğini görmemizdir.(24) Bu iki asker kaynağının on yedinci yüzyılda yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler neticesinde bir şekilde merkezi idareyle sorun yaşadığını dikkate almak gerekir.(25) Farklı olarak bazı durumlarda sefer bazlı paralı askerlerin toplandığı durumlara da rastlıyoruz.(26)

Osmanlı Sadrazamı Koca Sinan Paşa

Savaşlar dışında, devletlülerin hem başkentteki ve Osmanlı coğrafyasındaki intisap ağları ile hem de muhtelif bölgelere yaptırdıkları imaret ve vakıf gelirleri ve boşalan dirlikleri kendi tasarruflarına almalarıyla gözle görülür bir zenginliğe eriştikleri görülebilmektedir.(27) Elbette vezaret mührü elinde olan paşanın önemli şehirlerin yönetimlerine kendi kapısından yahut aile üyelerinden yaptığı atamalar siyasî kudretlerini sergileme ve sürdürme çabasının sonucuydu.(28) Sahip olmak istedikleri bu ekonomik ve siyasi güç vezirlerin nüfus mücadelelerinde ellerini güçlü tutmaları için elzemdi. Bununla birlikte, devletin siyasi güç dengesini yeniden oluştururken bu mücadelelerin arasında dengeyi sağlamakta eksik kalan sultanların karşısına, özellikle taşrada birer cazibe merkezi haline gelen paşa kapılarının yerleşmesi dikkate değerdir. Bunların imparatorluk kaynaklarının dağıtım ve tasarrufunda, *mülkü* hanedanın elinden alarak daha kalabalık bir seçkinler zümresine oluşturmayı başarmaları da önemli bir gelişmedir.(29)

Vezirlerin oluşturdukları intisap ağları ve önemli askeri birlikleri ile hükümdarların savaş sahnelerinden çekilmesinin aynı dönemde gerçekleşmesi önemli sonuçlar doğurmuştur. Henüz on altıncı yüzyılın sonunda başlayan savaşlarda da merkezdeki güçlü paşaların savaşları birer gövde gösterisine dönüştürmeye çabalaması önemlidir.(30) Hülasa, “bu nevezuhur “kapı”lar, bazı istisnai örnekler dışında, hep Osmanlı sistemi içinde kalarak, merkezî devlet iktidarına yakın durmayı ve hatta bu uğurda, konjonktürel olarak başkentteki makamları işgal eden ümera koalisyonuna karşı silahlı mücadeleye girişmeyi bile göze almışlardı.”(31)

Sonuç

On yedinci yüzyıl savaşlarının mahiyetlerinin ve maliyetlerinin hükümdarların merkeziyetçi bir yönetim kurmasını sağlayacak biçimde ekonomik ve siyasi düzeni değiştirdiği kabul edilir. Fakat Fransa örneğinin gösterdiği gibi kralın belirli grupların desteğini garantiye almadan siyaseti belirleyebilmesinin fazla gerçekçi bir kabul olamayacağı söylenebilir. Hanedana dayalı bir devlet olarak Fransa'nın, toprak mülkiyetini elinde tutabilmek için kendi hanedanlık iddiasında bulunabilecek soylular karşısında yapmaya çalıştığı merkezi yönetimi vazgeçilmez kılan bir politik kültür yaratmaktı. Devletin dış politikasındaki agresif ve savaşçı tutumu da bu iç siyasetle bağlantılı olarak soylulara sahip olmak istedikleri onur ve zenginliği sağlamaya yönelik kanallar açmaktı. Devlet içinde pasif kaldıkça sorun çıkarma ihtimali yüksek olan soylu sınıfa böylece büyüyen orduda görev sağlanarak hem ekonomik yükümlülük hem de devlete sadakat bilinci yükleniyordu.(32) Louis'in ordusunun komuta kademesinin yüzde seksene tekabül eden kısmını soyluları oluşturması bu politikanın başarısını göstermektedir.(33) Benzer şekilde hanedanlık devleti olan Osmanlıların bütün toprak mülkiyetine sahip olmasına rağmen bu mülkiyetten kendi çıkarlarına göre faydalanmayı başaran yöneticiler karşısında devlet düzeninin yeniden yorumlanmasına dayanan sistem ve intisapların belirleyici olduğu bir görev dağılımı göze çarpıyor. Ayrıca savaşların kapılar oluşturan paşaların sorumluluğuna kalmaya başlaması, onların ekonomik gelirlerini devlet adına harcamaya mecbur kılarak hanedana yönelik tehditlerin önüne geçilmiş olabilir. Zaman zaman Osmanlı ümerası, Fransa asilzadelerine benzer şekilde, aile ilişkilerinin süreklilik arz ettiği bir kitleye yani bir siyasi güce ve bilince sahip olduğunu hissettiren görüntü vermektedir.(34) Öyle ki Fransa'daki hanedanlar gibi, bazı paşa hanedanları siyasi ve güçlerinden dolayı hanedana alternatif olarak da görülmüştür.(35) Pek çok padişahın tahtan indirildiği, celali isyanlarının ve isyankar paşaların bir çok kez başkenti tehdit ettiği dönemde güçlü kapılarıyla bu askerî yöneticiler devletin ordularıyla vuruşarak yok olmayı veya ordulara dahil olarak var olmayı seçmek zorundaydı. Bu bakımdan uzun ve yorucu savaşlar Fransa'da asilzadeleri devletle barıştırmak, müttefik kılmak, haklarına kendileri sahip oldukları halde mülklerinden tasarrufu kolaylaştırırken ve bir şekilde devletin bekasına ortak ederken Osmanlı devletinde de savaşlar padişah kullarını sistem içinde tutmayı başarmıştır denebilir.

Dipnot

- (1): Clifford J. Rogers, "Tactics and the Face of Battle", *European Warfare, 1350-1750*, ed. F. Tallett, D. J. B. Trim (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), s. 203-236.
- (2): David Potter, "Chivalry and Professionalism in the French Armies of the Renaissance", *The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism*, ed. D. J. B. Trim (Leiden: Brill, 2002), s. 149-154.
- (3): Jonathan Dewald, *Aristocratic Experience and the Origins of Modern Culture: France, 1570-1715* (Berkeley: University of California Press, 1993), s. 52-58.
- (4): Örneğin bkz. Brian Sandberg, "Going Off to the War in Hungary: French Nobles and Crusading Culture in the Sixteenth Century", *Hungarian Historical Review* 4, (2015), s. 346-383.
- (5): David Parrott, *Richelieu's Army: War, Government and Society in France, 1624-1642* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), s. 318.
- (6): Guy Rowlands, "The Ethos of Blood and Changing Values? Robe, Epee and the French Armies, 1661 to 1715", *Seventeenth-Century French Studies* 19/1, (1997), s. 95-108; David Parrott, *Richelieu's Army*, s. 313-317.
- (7): Bu konuyla alakalı mühim bir çalışma için bkz. David Parrott, *The Business of War:*

- Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012); a.g.y., “The Military Enterpriser in the Thirty Years’ War”, *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800*, ed. Jeff Paul (Leiden: Brill, 2014), s. 63-86.
- (8): David Parrott, “Cultures of Combat in the *Ancien Régime*: Linear Warfare, Noble Values, and Entrepreneurship”, *The International History Review* 27/3, (2005), s. 528; Yabancı girişimciler karşısında devletin tutumu için bkz. David Parrott, *Richelieu’s Army: War, Government and Society in France, 1624-1642* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), s. 313-365.
- (9): David Parrot, *Richelieu’s Army*, s. 313-331.
- (10): Ibid., s. 331-336.
- (11): Örneğin bkz. Sharon Kettering, *Patrons, Brokers and Clients in Seventeenth-Century France* (Oxford, 1986); William Beik, *Absolutism and Society in Seventeenth-Century France. State Power and Provincial Aristocracy in Languedoc* (Cambridge, 1985).
- (12): Guy Rowlands, *The Dynastic State and the Army under Louis XIV: Royal Service and Private Interest, 1661-1701* (Cambridge, 2002), p. 1-9; a.g.y., “Louis XIV, Aristocratic Power and the Elite Units of the French Army”, *French History* 13/3, (1999), s. 303-331; Fransız ordusunun on yedinci yüzyıldaki genel durumu hakkında bkz. J.A. Lynn, *Giant of the Grand Siècle: The French Army, 1610–1715* (Cambridge, 1997).
- (13): Ordunun sahada organizasyonu ve ekonomik yönetiminin detayları için bkz. Rowlands, *The Dynastic State*, bölüm 2 ve 3.
- (14): Christine Woodhead, “Reading Ottoman “Şehnames”: Official Historiography in the Late Sixteenth Century”, *Studia Islamica* 104/105, (2007), s. 67-70.
- (15): Emine Fetvacı, *Sarayın İmgeleri: Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), özellikle bölüm 3 ve bölüm 5.
- (16): İran ile olan savaşlar için bkz. Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri, 1578-1590* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1962); Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1612-1639)* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014); Avusturya ile olan savaşlar için bkz. Zoltan Péter Bagi, *Stories of the Long Turkish War* (Beau Bassin: GlobeEdit, 2018); a.g.y., “Life of Soldiers during the Long Turkish War (1593-1606), *Hungarian Historical Review* 4, (2015), s. 384-417.
- (17): *Koca Sinan Paşa’nın Telhisleri*, Hz. H. Sahillioğlu (İstanbul: IRCICA, 2003), s. 20.
- (18): Cengiz Orhonlu, *Telhisler (1597-1607)* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970), s. 11.
- (19): Metin Kunt, *Sultan’s Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650* (New York: Columbia University Press, 1983), s. 68-82.
- (20): Cengiz Orhonlu, *Telhisler*, s. 13.
- (21): Baki Tezcan, *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), s. 175-191.
- (22): *Koca Sinan Paşa Telhisleri*, s. 20.
- (23): Özgür Kolçak, “Yeniçeriler, Ümera Kapıları ve Tımarlı Sipahiler: 1663-1664 Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Osmanlı Ordu Terkibi”, *Yeni Bir Askeri Tarih Özlemi: Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar*, ed. Kahraman Şakul (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013), s. 293.
- (24): Özgür Kolçak, *XVII. yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660–64 Osmanlı-Avusturya Savaşları*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012), s. 106-107.
- (25): Celali İsyanları ve Tımar sisteminin değişimi ile alakalı literatürde bulunanlar.
- (26): Kolçak, “Yeniçeriler, Ümera Kapıları”, s. 228-231.
- (27): Ömer Lütfi Barkan, “Şer’i Miras Hukuku ve Evlâtlık Vakıflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 7, (1940); Metin Kunt, “Dervis Mehmed Pasa, Vezir and

- Entrepreneur: A Study in Ottoman Political-Economic Theory and Practice”, *Turcica* 9, (1977), s. 197-214; a.g.y., “The Waqf as an Instrument of Public Policy: Notes on the Köprülü Family Endowments”, the International Seminar on Social and Economic Aspects of the Muslim Waqf (1979).
- (28):Örneğin bkz. Uros Dakic, *The Sokullu Family Clan and The Politics of Vizierial Households in the Second Half of the Sixteenth Century* (M.A., Central European University, 2012); Ocakacan, *Geç 16. Ve Erken 17.yy’da*, bölüm 5
- (29): Rifaat Ali Abou-el-Haj, “The Ottoman Vezir and Paşa Households 1683–1703: A Preliminary Report”, *Journal of the American Oriental Society* 94/4, (1974), s. 438-447.
- (30): Koca Sinan Paşa’nın Lala Mustafa Paşa ile yaşadığı Yemen seferi mücadelesi, 1578’de başlayan İran seferleri sırasında ordunun ilkin iki paşanın emrinde ikiye ayrılması veya yahut Ferhat Paşa’nın İran savaşlarında kazandığı zaferlerin Sinan Paşa’yı Habsburglarla savaşa sokmasında etkisi gibi örnekler ilk göze çarpanlar.
- (31): Kolçak, “XVII. Askeri Gelişimleri ve Osmanlılar”, s. 104.
- (32): Lucien Bély, “The New Monarchy in France, the Social Elites and the Society of Princes”, *Monarchy Transformed: Princess and Their Elites in Early Modern Western Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), s. 164-168.
- (33): Rowlands, s. 154.
- (34): Ibid., s. 106; Palmira Brummett, “Placing the Ottomans in the Mediterranean World: The Question of Notables and Households”, *Beyond Dominant Paradigms in Ottoman and Middle Eastern/North African Studies: A Tribute to Rifa’at Abou-El-Haj*, ed. Donald Quataert, Baki Tezcan, (İstanbul: İsam Publications, 2010), s. 77-96.
- (35): Özellikle İbrahimhanzadeler, Civankapıcıbaşızadeler ve Köprülüzadeler’in orduya asker göndermesinin mahalli bir itibar kazanmalarındaki etkisi ilgi çekicidir. Bkz. Feridun Emecen, “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı örnekler ve Mülahazalar”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 6, (2001), s. 73; Sokulluzade Hasan Paşa’nın kendisini hanedana ortak etmesi ve kendi tarihini yazması veya celali bir paşanın rüyasında kendisini padişah görmesi de bu zaviyeden ilgi çekici.

Kaynakça

- Emecen, Feridun (2001), “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı örnekler ve Mülahazalar”, *İslami Araştırmalar Dergisi*. Sayı 6.
- Brummett, Palmira (2010), “Placing the Ottomans in the Mediterranean World: The Question of Notables and Households”, *Beyond Dominant Paradigms in Ottoman and Middle Eastern/North African Studies: A Tribute to Rifa’at Abou-El-Haj*. ed. Donald Quataert, Baki Tezcan, İstanbul: İsam Publications. ss. 77-96.
- Bély, Lucien (2017), “The New Monarchy in France, the Social Elites and the Society of Princes”, *Monarchy Transformed: Princess and Their Elites in Early Modern Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Abou-el-Haj, Rifaat Ali (1974), “The Ottoman Vezir and Paşa Households 1683–1703: A Preliminary Report”, *Journal of the American Oriental Society* 94/4. ss. 438-447.
- Barkan, Ömer Lütfi (1940), “Şer’i Miras Hukuku ve Evlâtlık Vakıflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. sayı 7.
- Kunt, Metin (1977), “Dervis Mehmed Pasa, Vezir and Entrepreneur: A Study in Ottoman Political-Economic Theory and Practice”, *Turcica* 9. ss. 197-214.
- Kolçak, Özgür (2012), *XVII. yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660–64 Osmanlı-Avusturya Savaşları*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Kolçak, Özgür (2013), “Yeniçeriler, Ümera Kapıları ve Tımarlı Sipahiler: 1663-1664 Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Osmanlı Ordu Terkibi”, *Yeni Bir Askeri Tarih Özlemi*:

- Savaş, Teknoloji ve Deneysel Çalışmalar*, ed. Kahraman Şakul, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, Baki (2010), *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yücel, Yaşar (1988), *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*. Ankara: TTK.
- Kunt, Metin (1983), *Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650*. New York: Columbia University Press.
- Orhonlu, Cengiz (1970), *Osmanlı Devrine Ait Belgeler: Telhisler (1597-1607)*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri*, hazırlayan H. Sahillioğlu, İstanbul: IRCICA, 2003.
- Ocakacan, Levent Kaya (2016), *Geç 16. ve Erken 17.yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fetvacı, Emine (2013), *Sarayın İmgeleri: Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Woodhead, Christine (2007), "Reading Ottoman "Şehnames": Official Historiography in the Late Sixteenth Century", *Studia Islamica* 104/105.
- Rowlands, Guy (2002), *The Dynastic State and the Army under Louis XIV: Royal Service and Private Interest, 1661-1701*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rowlands, Guy (1999), "Louis XIV, Aristocratic Power and the Elite Units of the French Army", *French History* 13/3, ss. 303-331.
- Rowlands, Guy (1997), "The Ethos of Blood and Changing Values? Robe, Epee and the French Armies, 1661 to 1715", *Seventeenth-Century French Studies* 19/1, ss. 95-108.
- Parrott, David (2006), *Richelieu's Army: War, Government and Society in France, 1624-1642*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parrott, David (2005), "Cultures of Combat in the Ancien Régime: Linear Warfare, Noble Values, and Entrepreneurship", *The International History Review* 27/3.
- Dewald, Jonathan (1993), *Aristocratic Experience and the Origins of Modern Culture: France, 1570-1715*. Berkeley: University of California Press.
- Potter, David (2002), "Chivalry and Professionalism in the French Armies of the Renaissance", *The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism*, ed. D. J. B. Trim, Leiden: Brill.
- Harari, Yuval Noah (2004), *Renaissance Military Memoirs: War, History and Identity, 1450-1600*. Woodbridge: The Boydell Press.
- Corvisier, André (1978), "La noblesse militaire. Aspects militaires de la noblesse française du XVe au XVIIIe siècles", *Histoire Sociale* 11.
- Potter, David (2008), *Renaissance France at War: Armies, Culture and Society, c. 1480-1560*. Woodbridge: The Boydell Press.